

Latijnse poëzie in het Quattrocento Literair patronage en de persona van de antieken

Recensie van: Susanna de Beer, *The Poetics of Patronage: Poetry as Self-Advancement in Giannantonio Campano*, Turnhout, Brepols, 2013, 431 p., ISBN: 9782503542386, € 120,00.

Jan Papy

U bent bisschop, u bent humanist en dichter. U leeft in een patronagesysteem van het Italiaanse Quattrocento en zoekt literaire naam en faam. Dan zoekt u woorden, maar ook wegen om die woorden te doen klinken in de juiste marmerzalen. Bij het neefje van de paus bijvoorbeeld.

Giannantonio Campano heeft dit Renaissance-patronagesysteem – in de literatuur beter bekend uit de kringen van bouwmeesters, schilders en beeldhouwers – meesterlijk bespeeld. Van familie naar familie dreef hij naar de absolute top: pausen, kardinalen, koningen en condottieri, ze schoven met blinkende dukaten om eeuwige roem te garanderen in literaire monumenten. Een van hen, kardinaal Pietro Riario, neefje van paus Sixtus IV, verzamelde humanisten rond zich om de oude roem van Rome te doen herleven en zijn eigen naam en faam in die ‘renaissance’ te markeren. Campano was één van hen. Opgeleid in Napels, verhuisde hij naar Perugia waar het contact met paus Pius II zijn carrière in een stroomversnelling bracht.

Campano's literaire oeuvre, vandaag de dag paradoxaal genoeg vergeten want opgeborgen in diverse verzamelhandschriften in bibliotheken en archieven, volgt de levens en wensen van zijn roemrijke en machtige *patroni*. Begon hij met een reeks liefdeselegieën opgedragen aan de maîtresse van Braccio Baglioni, militair leider van Perugia, dan zou zijn dichtersader zich later openen om Pius' pausverkiezing en pauselijke activiteiten te bezingen, bracht hij de lusthoven, banketten en party's van kardinaal Giacomo degli Ammannati in humoristische epigrammen tot leven, en wijdde hij zijn literaire talenten aan het schrijven van een biografie van Federico da Montefeltro, de kunstminnende militair-heerser van Urbino.

Het mag duidelijk zijn: Campano stond in het midden van het cultureel-literaire leven van zijn tijd, zijn poëzie was gewild, voor zijn verzen werd betaald. Kardinaal Bessarion schonk na een opvoering van Campano's verzen tijdens een avond die hij in zijn huis had georganiseerd, aan de jonge declamator die de verzen had voorgedragen zoveel goudstukken als er verzen waren gezongen; Campano zelf mocht een gouden ring ter waarde van zeventig dukaten in ontvangst nemen. Een studie en editie van zijn oeuvre, voor het grootste deel ‘gelegenheidspoëzie’ naar sprekende antieke modellen als Horatius, Ovidius, Propertius en Martialis, maar ook van het functioneren van dat oeuvre binnen het patronagesysteem van zijn tijd drong zich al jaren op.

Met De Beers doctorale studie, hier keurig herwerkt tot een fraai volume binnen de nieuwe reeks *Proteus: Studies in Early Modern Identity-Formation* van uitgeverij Brepols, is Campano als Renaissance-auteur terug te ontdekken en te plaatsen. Een inleidend hoofdstuk over het literaire patronage (de antieke modellen en tradities en de doorwerking in middeleeuwen en Renaissance) toont hoe Campano de *persona* van een klassiek dichter aannam. Niet alleen gaf het zijn literaire reputatie het nodige aura, het liet hem ook toe zijn *patroni* op een gevarieerdere, ‘gelaagdere’ en vaak directere of meer familiale manier te benaderen. Humor en afstand, kritiek en vriendschap tegelijk waren enkel mogelijk door het spreken via de modellen van de oudheid. Klassieke allusies en imitaties zijn dus niet zomaar een vrijblijvend literair spel, toegankelijk voor intellectuelen die een zelfde cultuur deelden, ze boden Campano vooral een unieke literaire vrijheid.

Het is de grote verdienste van De Beer deze intertextuele en retorische ‘lezing’ van Campano te hebben uitgediept. Op een originele manier toont ze hoe literaire strategieën te decoderen zijn middels het lezen van subtiele, doch duidelijk retorisch-literaire keuzes, keuzes die Campano onder meer maakte wanneer hij soortgelijke maar zeker niet identieke gedichten opdroeg aan verschillende mecenasen. Het is een verrijking dat deze interne lezing wordt onderbouwd en ondersteund met een externe van brieven en archiefstukken die een extra licht werpen op Campano’s specifieke verhouding tot een heerser, kardinaal of paus, op zijn wensen en noden enerzijds, en de verwachtingen van de *patronus* anderzijds. Dat De Beer daarbij een zorgvuldige studie heeft gewijd aan de handschriften, vaak nog luxueuze ‘presentatie-exemplaren’, is een zoveelste surplus van haar werk. Het laat toe de sociale achtergronden van de materiële dragers van Campano’s dedicaties te evalueren. Hoe rijkelijk verzorgd is het handschrift van zijn opgedragen poëzie? Hoe circuleerde het? Werd het in een collectie aangeboden? Hoe was die collectie zelf (als literaire constructie en strategische zelfexpressie) opgebouwd? Wat betekent publicatie in het Quattrocento? Garandeerde het een podium voor opvoeringen?

De opbouw van De Beers studie is weldoordacht georganiseerd. In vijf ‘case studies’ toont ze hoe asymmetrie en symmetrie in de verhouding *cliens-patronus* speelt. Een eerste hoofdstuk belicht Campano’s verhouding tot paus Pius II, zelf succesvol dichter en gevierd humanist die Campano’s literaire dedicaties niet behoefde maar wel hun gemeenschappelijke liefde voor de (Latijnse) letteren deelde en koesterde. Een minder hiërarchische en warme relatie ontspan zich tussen Campano en kardinaal Ammannati; de kardinaal wordt tegelijk als belangrijk *go-between* en (literair) *amicus* geschilderd, zijn rol als literair en sociaal patroon was fundamenteel voor Campano’s entree in humanistisch Rome. In een derde hoofdstuk staat de relatie tot kardinaal Pietro Riario centraal. Was de kardinaal meer van belang voor zijn kapitaal en vorm dan om de intellectuele inhoud en finesse, dan diende Campano’s literaire strategie te worden aangepast en moest zijn literaire vrijpostigheid worden ingeperkt. Van een ander niveau was Campano’s relatie tot het hof van Aragon in Napels. Was zijn relatie tot koning Ferrante geheel asymmetrisch en bestond er geen gemeenschappelijk netwerk van vrienden en relaties, dan moest Campano zijn toegang verzekeren door poëzie aan de koninklijke entourage op te dragen. In tegenstelling tot vorige Florentijnse en Romeinse successen, zien we hier hoe Campano’s Napolitaanse strategie niet werkt. Hoewel hij terdege rekening hield met literaire smaak en intellectuele achtergronden, miste hij de tussenkomst van invloedrijke tussenpersonen en moest hij in Napels afrekenen met de afgunst van andere literatoren en intellectuelen. Een laatste hoofdstuk tot slot biedt een analyse van Campano’s literaire relatie tot Federico da Montefeltro, de pauselijke condottiere en hertog van Urbino die tal van humanisten, geleerden, kunstenaars, schilders, architecten aan zijn hof verzamelde en dichters als Campano om hun literaire kwaliteiten en kennis van de

antiekken patroneerde. Naast lijkredes en een belangrijke biografie, staat slechts een kleine hoeveelheid poëzie van Campano in de rekken van de hertog, terwijl de dichter voor hem net zijn hele poëtische oeuvre wilde bundelen en de hertog een luxehandschrift van Campano's literaire productie had besteld voor zijn wijd geroemde en unieke bibliotheek.

De Beers studie is vakwerk. Niet alleen heeft ze Campano's literaire carrière en sociale mobiliteit minutieus in haar analyses en syntheses verbonden, in enkele appendices biedt ze bijzonder waardevolle bladzijden. In een eerste appendix gaat ze in op de rijke teksttransmissie van Campano's poëzie. Alle bestaande collecties en handschriften, alle latere (gedrukte) edities ook worden accuraat en helder besproken zodat de lezer een precies beeld krijgt van Campano's succes, van zijn literaire ambities, van zijn werkmethodes om zijn poëzie tot een ultieme collectie te bundelen en te publiceren. Deze gedetailleerde opstap is een voorbeeldige voorstudie gebleken, want in een tweede appendix biedt De Beer een eerste selectie van 55 epigrammen en elegieën in een wetenschappelijke, kritische editie. Een overzicht van de handschriften, gebruikte edities en moderne literatuur sluit het geheel af, samen met een welkome gecombineerde index van eigennamen, plaatsnamen, thema's, en een *index locorum*.

Het hoeft geen betoog dat deze studie van De Beer naar meer doet verlangen. De literator Campano heeft na eeuwen terug de plaats die hij verdiende en verdient. Als Neolatiniste mag De Beer zich klaarmaken voor een levenswerk: een editie – ditmaal met vertaling ? – van het integrale oeuvre van de Napolitaanse humanist en dichter.

Jan Papy

KU Leuven, Blijde-Inkomststraat 21 - bus 3311

3000 Leuven (Belgio)

jan.papy@arts.kuleuven.be